

Utvandrarna åter aktuell

I Vilhelm Mobergs fotspår i USA

Att över en miljon svenskar emigrerade till Amerika under andra hälften av 1800-talet och början av 1900-talet fascinerade författaren Vilhelm Moberg. Under sin uppväxt i Småland hade han hört många fängslande berättelser om och från släktingar och grannar som emigrerat. Många i hans egen släkt hade emigrerat och han övervägde själv i unga år att flytta till Amerika. 1949-1959 utgav författaren sitt utvandrarepos som blev bästsäljare både i Sverige och USA. Berättelsen om Karl-Oskar och Kristina, deras barn och närstående personer har sedan filmatiserats av *Jan Troell* 1971-72 och gestaltats i musikalen *Kristina från Duvemåla* av Benny Andersson och Björn Ulvaeus som hade premiär 1995. Nu sätter Dramaten i Stockholm upp pjäsen *Utvandrarna* med Rolf Lassgård och Stina Ekblad i de ledande rollerna. Premiär blir den 27 april.

Utvandrarserien

Mobergs mest kända verk är Utvandrarserien från 1949-59, som beskriver en grupp människors utvandring från södra Småland till Minnesota i USA i mitten av 1800-talet, ett öde delat med 1,2 miljoner andra svenskar, däribland större delen av författarens egen släkt. Serien handlar om sexton personer som våren 1850 utvandrar från Ljuder i Småland.

Moberg hade själv i 18-årsåldern tänkt emigrera och emigrationen omnämns som tema i flera av Mobergs tidigare böcker. I juni 1948 flyttade han med hela familjen till USA och reste runt i svenskbygderna för att få källmaterial. I Saint Paul, Minnesota hittade han den tidiga svenska emigranten Andrew Petersons dagböcker och detta blev det källmaterial han behövde. Bosatt i Carmel, Kalifornien, skrev han klart de två första delarna. Mobergs engagemang i den offentliga debatten i Sverige gjorde att han inte kunde påbörja den tredje delen förrän 1954 i Laguna Beach, Kalifornien. Under arbetets gång bestämde sig Moberg för att även skriva en fjärde del som publicerades 1959.

Ett återkommande ämne i Mobergs prosa är en strävan att komma upp sig här i världen; att komma bort från landsbygden som känns alltför inskränkt. Ofta kombineras detta med eftertankens kranka blekhet: Knut Toring upptäcker att livet i Stockholm inte är vad han trodde utan längtar hem, Albert Carlsson i Din stund på jorden längtar tillbaka till Sverige från sitt hotell i Kalifornien, Karl-Oskar dör 1890 i Minnesota med kartan över Ljuders socken tryckt mot bröstet, medan hans yngre bror Robert inte ville se den nya bygden som sitt slutliga mål utan drog vidare mot guldruschens Kalifornien och så småningom blev ett offer för sina obesvarade drömmar och nedbrutna hälsa.

Källa: Wikipedia april 2014

Lindstrom, Minnesota

År 2007 gjorde Una och jag en bilresa från Chicago, Illinois nordväst genom Wisconsin till nordöstra delen av Minnesota, där Una har sina amerikansläktingar. Vi kom då att stanna till i staden Lindstrom strax efter delstatsgränsen mellan Wisconsin och Minnesota. 2013 besökte vi igen släktingarna söder om Duluth och reste därefter söderut längs St Croix¹ flodens sträckning. Vi kom denna gång att övernatta i Lindstrom.

*Lindstrom, MN, Vattentornet är utformat som en svensk kaffekanna
foto: Karl Jerlock*

Vilhelm Moberg tillbringade mycket tid i USA under senare delen av 1940-talet då han sökte efter källmaterial och miljöer till sitt utvandrarepos. Sommaren 1948 var han i Chisago County med Lindstrom som en av huvudorterna. Emigrationen till Amerika kan i Mobergs berättelse tidläggas till senare delen av 1840-talet och vid denna tid började landområden i Minnesota att styckas av till invandrare. Karl-Oskar och Kristina slog sig ner vid sjön Ki-Chi-Saga, Chisago County. Sjöns namn förkortades senare och heter numera Lake Chisago. ”Karl Oskar days” firas varje år i staden Lindstrom. Svenskarna var den dominerande invandrargruppen till Chisago County vid mitten av 1800-talet, något som också orternas namn i området påminner om. Staden Lindstrom grundlades 1850 och har fått sitt namn från Daniel Lindström bördig från Hälsingland.

*Karl-Oskar och Kristina –invandrarstaty i Lindstrom
foto: Karl Jerlock*

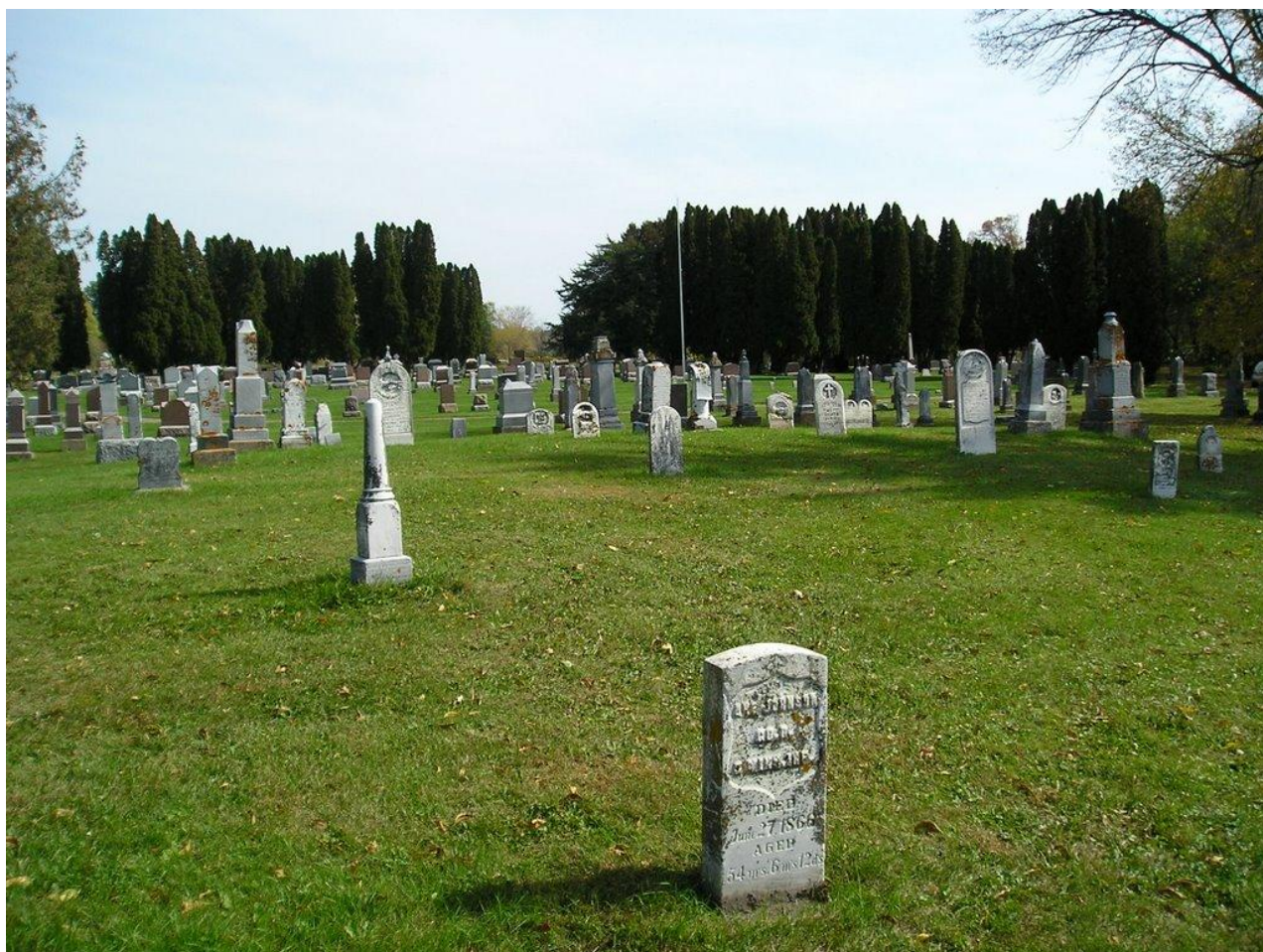
Officiellt blev Minnesota territorium 1849 och delstat 1858.

¹ Floden St Croix är en av Mississippiflodens största bifloder och har en sträckning i nord-sydlig riktning vid gränsen mellan Minnesota och Wisconsin.

Vilhelm Moberg skriver i boken *Den okända släkten*, om svenskarna och Amerika i går och i dag och om det svenskamerika han mötte under 1940-talet. Då fanns fortfarande första- och andra generationens invandrare från Sverige i livet. I avsnittet om Chisago County har Moberg med stort vemod och inlevelse beskrivet sitt besök på en tidig svensk begravningsplats i Lindstrom.

"Men de människor som från början bröt upp dessa åkrar har multnat här på renen, här ligger de så nära sina gamla fält som de har kunnat komma. De kom hit medförande sin fattigdom — och just ingenting mer. De var inga hjältar som bar svärd och sköld och brynja; det var bara vanligt folk i gråa vadmalskläder som gick i de träskor som de själva hade tillverkat. Deras historia är föga känd i det land som födde dem, och över dem själva växer glömskans vildgräs. Över deras ättlingar har nu redan rests gravstenar med text på annat språk. Och vad som står på de första invandrarernas stenar skall snart ingen mer kunna tyda — icke bara därför att det försvinner och vittrar bort, utan också därför att orden är inhuggna i stenen på ett obegripligt och bortglömt språk — ett språk som har blivit främmande för deras egna efterkommandes tungor."

Ur Vilhelm Mobergs bok *Den okända släkten*, sid 71

Chisago Lake Cemetery, Lindstrom. En av de äldsta begravningsplatserna i Minnesota [foto: Jan Norberg, Google Maps]

Stillwater, Minnesota

Stillwater, MN. En höj-och-sänkbar bro (Lift bridge) förbinder Minnesota till vänster med Wisconsin till höger [foto: Wikimedia Commons]

foto: Karl Jerlock

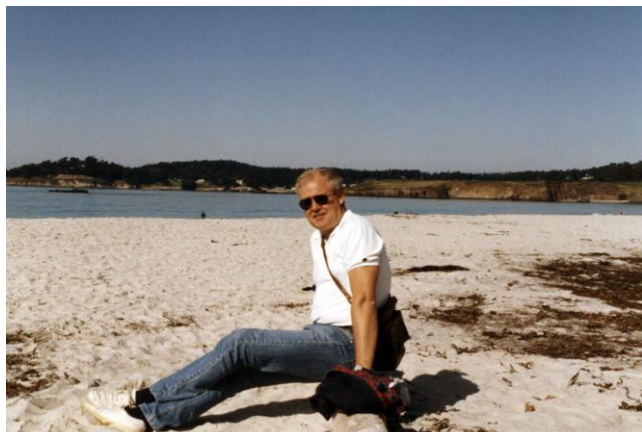
Vi följde St Croix flodens sträckning söderut från Lindstrom och Taylors Falls. Floden slingrar sig naturskönt och skär bitvis djupt ned med höga flodbranter från det omgivande landskapet. Efter någon timme eller två når vi staden Stillwater. Det var här Vilhelm Moberg placerade Ulrika i Västergöhl vid invandringen till Amerika (i filmen spelad av Monica Zetterlund). Redan på 1830-talet tecknades avtal med lokala indianstammar om bosättningar längs La Croix flodens dalgång och Stillwater blev

en centralort för utskeppning av timmer och säd. Floden är farbar ända upp till vattenfallen vid Tailors Falls i höjd med Lindstrom.

Flodångare på St Croix-floden i Stillwater [foto: Jan Norberg, Google Maps]

Carmel, Kalifornien

Stranden i Carmel, Pebble Beach Golf Course i bakgrunden
foto: Una Jerlock

I slutet av 1940-talet skrev Vilhelm Moberg färdigt det som skulle bli första delen av sitt utvandrar- invandrarepos. 1949 publicerades den första boken, *Utvandrarna*. Han var då bosatt med sin familj i Carmel-by-the-sea eller helt enkelt Carmel (med betoning på andra stavelsen) i Kalifornien. Denna ort ligger utmed Stilla Havet, 250 km söder om San Fransisco. För drygt tjugo år sedan gjorde Una och jag en resa söderut på California State Highway 1, en naturskön väg som löper utmed

stillahavskusten, och vi blev mycket förtjusta i Carmel och närliggande Monterey varför vi stannade några extra dagar där. Vi viste inte då att Vilhelm Moberg bott där. Carmel är bland annat känt för sin konstnär- och författarkoloni samt att skådespelare från teater- och filmvärlden bott där. Så det var ingen slump att Moberg valde Carmel att bosätta sig i. Han hade också ett trettiotal nära släktingar som bodde i Kalifornien. I boken *Den okända släkten* beskriver han det första mötet som ägde rum på en tillställning mellan den ensamma svensken, d v s han själv, och alla dessa släktingar som nu var helt amerikaniserade. Ingen av dem hade varit i Sverige; möjligheten att resa utanför USA var begränsad på den tiden; få kunde någon svenska och kunskapen om Sverige var det litet si och så med. Många var ingifta med andra nationaliteter. De som Vilhelm Moberg mötte var inte svenskar och heller inte svenskamerikaner i första hand, utan amerikaner. Det ligger nära till hands att ställa sig frågan om utvecklingen för dagens invandrare till Sverige kommer att gå i samma riktning.

Under några år på 80-talet var filmstjärnan Clint Eastwood borgmästare i Carmel. En av USA's mest berömda golfbanor, Pebble Beach Golf Course, ligger i Carmel. Jag fick inte tillfälle att spela där men på en angränsande bana.

Både Una och jag har släktingar i USA som är ättlingar till tidigare utvandrare från Sverige. För min del skedde utvandringen av dessa ättlingar redan i mitten av 1800-talet varför mina amerikasläktingar sedan fyra-fem generationer bott i USA. För Unas del skedde utvandringen av släktingarna huvudsakligen i början av 1900-talet. Den person som Una fortfarande har regelbunden kontakt med är Mildred, född i Minnesota 1919, och är dotter till Hulda som utvandrade från Dalsland 1911. Trots att Mildred är född i USA kan hon hjälpligt förstå svenska. [Om Hulda](#), utvandringen till Amerika och hennes levnad har Una skrivit en särskild berättelse.

California State Highway 1, strax söder om Carmel [foto: Wikimedia Commons]

April 2014
Karl Jerlock